

Janez Malačić

*Ekonomska fakulteta
Borisa Kidriča, Ljubljana*

Primljeno: 12. 04. 1989.

MEĐUREPUBLIČKE I VANJSKE MIGRACIJE U SLOVENIJI OD SREDINE 1950-ih GODINA — EKONOMSKI UZROCI I POSljedICE

SAŽETAK

Na osnovi podataka registra stanovništva i posljednjih popisa stanovništva autor analizira stalne i privremene međurepubličke i vanjske migracije u Sloveniji od sredine pedesetih godina pa nadalje. Analiza ekonomskih uzroka i posljedica tih slovenskih migracija pokazuje nepovoljan tok za našu privredu i društvo u cjelini. U svem tom razdoblju Slovenija gubi svoje ljudske potencijale u stalnim i privremenim vanjskim migracijama, dok na ispražnjena mjesta stižu doseljenici iz drugih jugoslavenskih republika i pokrajina. Odlaze uglavnom kvalificirani industrijski radnici, a dolazi pretežno nekvalificirana radna snaga iz agrarnih područja. Takvi migracijski tokovi posljedica su razlika u ekonomskoj razvijenosti emigracijskih i imigracijskih područja te nepovoljnoga ekonomskog sistema i ekonomske politike u Jugoslaviji. Jugoslavenski ekonomski sistem sprečavao je svaku mobilnost kapitala, osim obavezne, pa je neminovno moralo doći do većih kretanja radne snage prema radnim mjestima (kapitalu).

Uvod

Poslije Drugoga svjetskog rata činilo se da smo u Jugoslaviji na novi i kvalitetniji način prevladali vjekovne probleme emigracije iz naših zemalja. Nakon pobjede nad okupatorima granice naše zemlje bile su zatvorene i pretpostavljalo se da nekih značajnijih vanjskih migracija u socijalističkom društvu više neće biti. U prvim poslijeratnim godinama bilo je samo ilegalnih političkih emigracija, koje bijahu nastavak egodusa suradnika okupatora na samom kraju Drugoga svjetskog rata. Nova socijalistička vlast pokazala je optimizam čak u širokoj akciji za povratak jugoslavenskih emigranata i njihovih potomaka, koji su emigrirali iz naših krajeva pred Prvi svjetski rat i između dva rata. Međutim, akcija nije dala značajnijih rezultata, što je sasvim razumljivo, jer u ratu razrušena i siromašna zemlja nije imala mnogo toga da ponudi povratnicima. Već taj neuspjeh bio je među prvim znakovima da će se stanje u zemlji na migracijskom području prije ili kasnije promijeniti. I zaista, do promjena je došlo — kako se postepeno otvarala Jugoslavija prema drugim zemljama — već na početku pedesetih godina. Kako su se otvarale granice, pojavile su se vanjske migracije. U isto vrijeme promjene su se događale i na unutrašnjim migracijama. U prvim poslijeratnim godinama imali smo u Jugoslaviji realsocijalistički sistem administrativne preraspodjele radne snage, koji je uvelike usmjeravao unutrašnje naročito međurepubličke migracije i migracije školovane radne snage. Poslije konflikta s Informbiroom Jugoslavija je postepeno napustila i taj sistem: tako je u prvom

polovini ili sredinom pedesetih godina došlo do liberalnijeg odnosa prema migracijskim procesima.

U prvom desetljeću poslije Drugoga svjetskog rata situacija u Sloveniji na *migracijskom području* bila je manje-više jednaka onoj za cijelu Jugoslaviju. Jedna velika kataklizma i samo nekoliko godina poslije nje bilo je dovoljno da se zaboravi gotovo dva stoljeća neprestane i, ponekad, čak egzodusne emigracije iz Slovenije u evropske i prekomorske zemlje. Takva iluzija bila je moguća samo u vrlo ideologiziranoj i zatvorenoj društvenoj sredini, a to su Slovenija i Jugoslavija u to vrijeme, bez sumnje, bile. Međutim, već prva polovina pedesetih godina dovodila je postepeno do takvih promjena na području migracijskih procesa u Sloveniji i Jugoslaviji, koje su pokazale preživjelost iluzije o migracijama u socijalizmu. Naša zemlja počela se uključivati u suvremene međunarodne migracijske tokove.

Problematika migracija u Sloveniji i Jugoslaviji vrlo je složena, pa je nemoguće obraditi je u jednome kratkom tekstu. Zbog toga ćemo u ovom radu staviti naglasak na međurepubličke i vanjske migracije u Sloveniji od sredine pedesetih godina (šira jugoslavenska perspektiva manje će nas zanimati), i to ponajviše u nekim dijelovima vezanim za odrednice međurepubličkih migracijskih tokova i u dijelovima, koji povezuju migracijske procese s jugoslavenskim ekonomskim sistemom. Na neki način mogli bismo reći da ćemo analizirati međurepubličke i vanjske migracije u Sloveniji u posljednja tri desetljeća ili koju godinu više s perspektive ekonomskih uzroka i posljedica.

Odmah na početku treba skrenuti pažnju na probleme vezane za statističke podatke. Poznato je da službene statističke službe nemaju obilate i kvalitetne statističke podatke o migracijama. Tako je i u Sloveniji, kada se radi o podacima o vanjskim migracijama, o migracijama vezanim na privremeni rad u inozemstvu i onom dijelu međurepubličkih migracija koji se odnosi na odseljenja iz Slovenije. Ali, to nije slučaj kada se radi o podacima koji proizlaze iz registra stanovništva. Registar stanovništva u Sloveniji bio je uveden u prvoj polovini pedesetih godina, što je omogućilo analizu tekućih (mjesečnih ili godišnjih) podataka o doseljenjima i odseljenjima za više od tri desetljeća. Kvaliteta podataka o doseljenjima bolja je nego kvaliteta onih o odseljenjima. No u globalu, podaci su dosta pouzdani. Veći nedostatak jest u tome što podatke nisu dovoljno (detaljno) obradile statističke službe.

Migracijski procesi u Sloveniji, do kojih je došlo od sredine pedesetih godina i nadalje, po mnogim svojim karakteristikama bitno se razlikuju od migracijskih procesa na istom teritoriju između dva svjetska rata, a pogotovu od onih prije Prvoga svjetskog rata. U međurepubličkim migracijama Slovenija je u razdoblju poslije uvođenja registra stanovništva (1953, i za to razdoblje imamo podatke) mnogo atraktivnija za doseljenike iz drugih krajeva Jugoslavije, nego što je bila ikad prije. Istovremeno, ali još mnogo više promijenila se i situacija na području vanjskih migracija. Klasičnih stalnih emigracija iz Slovenije u inozemstvo bilo je u većoj mjeri samo pedesetih godina. Od početka šezdesetih zamjenjuju ih sve više privremene ekonomske emigracije. Krajem šezdesetih i na početku sedamdesetih činilo se da će ove emigracije stvarno biti privremene. Međutim, energetska kriza u prvoj polovini sedamdesetih godina zakočila je masovni odlazak na rad u inozemstvo iz Jugoslavije. Veći dio naših radnika vani postepeno prelazi iz privremenih emigranata u stalne, dok se manji dio vraća u zemlju. Duboka ekonomska i društvena kriza u Jugoslaviji u posljednjoj dekadi čini vraćanje naših ljudi u većem broju posvemašnjom iluzijom. Štoviše, ako razvijene evropske i prekomorske zemlje liberaliziraju imigracijsku politiku, možemo očekivati novi

egsodus i iz Slovenije i iz Jugoslavije, a posebno egzodus kvalificirane i obrazovane radne snage. Zbog takva razvoja naših migracijskih procesa u nastavku ćemo obraditi dva bitna dijela vanjskih migracija u Sloveniji. U prvom ćemo analizirati stalne migracije u svjetlu tekuće migracijske statistike, a u drugom privremene ekonomske migracije.

Do značajnih promjena došlo je i na području determinanti migracijskih procesa: u Sloveniji ekonomski faktori dominiraju migracijskom scenom, dok je imigracijska politika bitna politika imigracijskih zemalja — onih u koje su naši ljudi emigrirali. Već petnaestak godina ove zemlje vode vrlo restriktivnu imigracijsku politiku, koja gotovo da ne dopušta nikakvih novih imigracija, osim onih u kojima se udružuju obitelji. Jugoslavenska, pa i slovenska migracijska politika, u isto vrijeme, kao da i ne postoji, jer ne raspolaže efikasnim mjerama.

Stalne migracije u svjetlu tekuće migracijske statistike

Stalne migracije u migracijskoj statistici definirane su mjestom stalnog boravka (ili življenja). To znači da je kriterij potpuno administrativan. Svaki građanin naše zemlje mora imati mjesto stalnog boravka, a neki od njih mogu imati još i mjesto privremenog boravka. Na taj su način stalne migracije opredijeljene promjenom mjesta stalnog boravka. U jugoslavenskoj migracijskoj statistici, uz to, nužno je da se novo mjesto stalnog boravka nalazi u drugom naselju. Slovenski registar stanovništva upotrebljava također spomenutu definiciju stalnih migracija.

Administrativni kriterij ocjene o stalnim migracijama pogodan je zbog svoje jednostavnosti i lakoće registracije. Međutim, on istovremeno krije u sebi mnoge nedostatke sadržajne prirode. Najkrupniji nedostatak proizlazi iz pretpostavke da je čas odseljenja iz jednog mjesta istovjetan času doseljenja u drugo mjesto stalnog boravka. Takva pretpostavka nužna je u statistici zbog razloga praktične prirode. Ali, ona ne odgovara činjenicama u svakodnevnom životu. Migracija iz jednog naselja u drugo češće je dugotrajni proces nego momentni događaj. U mnogim slučajevima budući stalni migranti borave u novom mjestu duže vremena privremeno. To vrijedi za migracije vezane uz školovanje, a posebno za one koji migriraju radi zaposlenja. Migracijska statistika te nedostatke nije kadra otkloniti. Djelomično pokušava to uraditi uvođenjem novih kategorija migracija. Stoga u analizi migracija moramo uvijek voditi računa o kvaliteti i pouzdanosti statističkih podataka.

Tekuće podatke o stalnim migracijama možemo dobiti samo iz registra stanovništva, a njihova kvaliteta zavisi prije svega od ažurnosti vođenja registra i od veličine teritorija što ga on zahvaća. U slovenskom primjeru ažurnost je zadovoljavajuća, ali problemi proizlaze iz činjenice što je Slovenija jedina republika u Jugoslaviji s registrom stanovništva. To znači da ne postoji automatska kontrola u registru za odseljenja iz Slovenije u druge krajeve Jugoslavije i u inostranstvo. Zbog toga podaci o odseljenjima iz Slovenije manje su pouzdani, o čemu isto tako treba voditi računa u analizi.

Osnovne podatke o stalnim migracijama, koje možemo dobiti pomoću registra stanovništva za međurepubličku i vanjsku migraciju u Sloveniji prikazuje tablica 1. Tablica uključuje razdoblje od 1955. do 1987, koje je podijeljeno na dva dijela. Za prvih dvadeset godina podaci su petogodišnji, dok su za ostale godine prikazani za svaku godinu. Međurepubličke, vanjske i ukupne (zbroj međurepubličkih i vanjskih) migracije podijeljene su na doseljenja i

Tablica 1: Ukupne vanjske, međurepubličke i vanjske migracije stanovništva SR Slovenije od 1955—1987. Izvor: SL-65, str. 62 i 84; SL-74 str. 88; SL-80, str. 98; SL-86, str. 97 i Mesečni statistični pregled, br. 9/1988, str. 8—9. Zavod SR Slovenije za statistiku, Ljubljana.

Migracije Godina	Međurepubličke						Vanjske						Ukupno					
	Doseljenja		Iseljenja		Neto migracija		Doseljenja		Iseljenja		Neto migracija		Doseljenja		Iseljenja		Neto migracija	
	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%	br.	%
1955—59.	6842	4,4	5251	3,4	1591	1,0	332	0,2	2916	1,9	-2584	-1,7	7174	4,6	8167	5,3	-993	-0,6
1960—64.	7410	4,6	4225	2,6	3185	2,0	373	0,2	1425	0,9	-1052	-0,7	7783	4,8	5650	3,5	2133	1,3
1965—69.	8348	4,9	4374	2,6	3974	2,3	477	0,3	1586	0,9	-1109	-0,6	8825	5,2	5960	3,5	2865	1,7
1970—74.	7387	4,2	3932	2,2	3455	2,0	685	0,4	1126	0,6	-442	-0,2	8072	4,6	5058	2,8	3014	1,8
1975.	10592	5,9	3780	2,1	6812	3,8	733	0,4	699	0,4	34	0,0	11325	6,3	4479	2,5	6846	3,8
1976.	12050	6,6	3935	2,2	8115	4,5	632	0,3	635	0,3	-3	-0,0	12682	6,9	4570	2,5	8112	4,4
1977.	12535	6,8	4419	2,4	8116	4,4	597	0,3	694	0,4	-97	-0,1	13132	7,1	5113	2,8	8019	4,3
1978.	12226	6,6	4771	2,6	7495	4,0	504	0,3	661	0,4	-157	-0,1	12770	6,9	5432	3,0	7338	3,9
1979.	13426	7,1	5262	2,8	8164	4,3	451	0,2	518	0,3	-67	-0,0	13877	7,3	5780	3,1	8097	4,3
1980.	11623	6,1	6066	3,2	5557	2,9	360	0,2	646	0,3	-286	-0,1	11973	6,3	6712	3,5	5261	2,8
1981.	11095	5,8	6661	3,5	4434	2,3	387	0,2	559	0,3	-172	-0,1	11482	6,0	7220	3,8	4262	2,2
1982.	10310	5,4	5780	3,0	4530	2,4	334	0,2	432	0,2	-98	-0,0	10644	5,5	6212	3,2	4432	2,3
1983.	9452	4,9	5528	2,9	3924	2,0	329	0,2	453	0,2	-124	-0,0	9781	5,1	5981	3,1	3800	2,0
1984.	8972	4,6	5489	2,8	3483	1,8	252	0,1	424	0,2	-172	-0,1	9224	4,7	5913	3,0	3311	1,7
1985.	8602	4,4	4719	2,4	3883	2,0	310	0,2	668	0,3	-358	-0,2	8912	4,5	5387	2,7	3525	1,8
1986.	8803	4,4	4654	2,3	4149	2,1	350	0,2	633	0,3	-233	-0,1	9183	4,6	5287	2,7	3896	2,0
1987.*	8351	4,2	3903	2,0	4448	2,2	318	0,1	185	0,1	33	0,0	8569	4,3	4088	2,1	4481	2,2

* Podaci za 1987. godinu donekle su potcijenjeni, zbog greške u obradi za posljednja tri mjeseca u godini.

iseljenja te na neto migraciju. U tablicu su uključeni i apsolutni brojevi mi-granata i stope migracija na 1000 stanovnika u Sloveniji.

Iako u ovom radu obrađujemo podatke registra stanovništva, pogledajmo nakratko usporedbu tih podataka s podacima o migracijskom priraštaju u Sloveniji na osnovi popisa stanovništva 1961, 1971. i 1981. Na osnovi popisnih podataka procjena migracijskog priraštaja za razdoblje 1961—1971. iznosi 8.256 stanovnika, a za razdoblje 1971—1981. 47.851 stanovnika (2 : 8). Podatak na osnovi registra (tablica 1) iznosi za prvo razdoblje 24.428, a za drugo 58.018 stanovnika. Spomenute razlike djelomično su posljedica grešaka u popisima stanovništva, a djelomično u podacima registra. U jedne i druge greške ovdje ne možemo detaljnije ulaziti, ali možemo zaključiti da se kvaliteta podataka u registru stanovništva poslije 1971. poboljšala. To je, vjerojatno, i zasluga što je poslije te godine uveden centralni registar. Prije 1971. postojao je regi-star samo na razini općine.

Neto migracije u Sloveniji s drugim jugoslavenskim republikama i pokra-jinama pokazuju u svem razdoblju 1955—1987. pozitivne vrijednosti. Najniža prosječna godišnja vrijednost međurepubličkih neto migracija bila je u dru-goj polovini pedesetih godina. To je ujedno bio i kraj jednoga dugog razdoblja u slovenskoj povijesti kada je Slovenija bila emigracijsko područje. Ka-snije razdoblje može se podijeliti na dva dijela. U jednom dijelu, od 1960. do 1974, te poslije 1981, neto migracije Slovenije s drugim republikama bile su pozitivne i na nivou od 3.000 do 5.000 osoba na godinu. Za drugi dio, od 1975. do 1980, karakteristične su mnogo veće neto migracije: od 5.000 do 9.000 osoba na godinu. To se razdoblje poklapa s razdobljem kada se Jugoslavija najviše zaduživala u inozemstvu.

Slovenija je s inozemstvom imala gotovo u svem ispitanom razdoblju negativne neto migracije. Izuzetak čine samo 1975. i 1987, u kojima je bio saldo pozitivan. U 1987. vjerojatno zbog greške u obradi podataka. Spomenute dvije godine ne mijenjaju osnovni zaključak, koji glasi: iz Slovenije još se uvijek iseljava više ljudi u inozemstvo, nego obrnuto. Druga činjenica o vanj-skim migracijama u Sloveniji pokazuje sniženje broja iseljenika od pedesetih do sedamdesetih godina i njegovo smirenje na relativno niskoj razini u ka-snijem razdoblju. Ujedno, broj doseljenika iz inozemstva pokazuje mnogo manju varijabilnost.

Spomenuto smirenje vanjskih migracija u Sloveniji, naročito od početka sedamdesetih godina, samo je prividno i ne odražava bitna zbivanja na tom planu u posljednjim desetljećima. Takav zaključak proizlazi iz činjenice što su vanjske emigracije od šezdesetih godina pa nadalje dobivale sve više po-sredan tok. Naši su ljudi najprije odlazili na privremeni rad u inozemstvo, da bi poslije sve više produžavali svoj boravak vani i na kraju većinom se uključili među stalne iseljenike. Taj je proces veoma teško ilustrirati stati-stičkim podacima, jer je statističko praćenje postepenog prijelaza privreme-nih emigranata u stalne gotovo nemoguće, osobito kad se radi o godišnjim podacima. O privremenim emigracijama više ćemo reći u nastavku.

Saldo međurepubličkih i vanjskih neto migracija u Sloveniji u cijelom proučavanom razdoblju bio je pozitivan, osim u petogodištu 1955—1959. Na početku šezdesetih godina u našoj republici došlo je do velikog obrata na području migracija. Tim obratom Slovenija je prešla iz emigracijskog u imi-gracijsko područje. Kao što smo vidjeli, to se dogodilo ponajprije zbog pozi-tivnih neto migracija s drugim jugoslavenskim republikama, koje su prema-šile negativne neto migracije s inozemstvom. Popisni podaci i podaci vitalne statistike pokazuju da je u desetljeću 1961—1971. migracijski priraštaj izno-sio 6,1⁰/₀ ukupnog priraštaja stanovništva Slovenije, a u desetljeću 1971—1981.

već 29,0%. (2 : 8). Međutim, treba imati na umu da ti podaci uzimaju u obzir samo stalne migracije.

To znači da tretiraju privremene ekonomske emigracije kao prijelaznu pojavu, a ljude na privremenom radu u inozemstvu kao jugoslavenske građane. Takav tretman ne odgovara stvarnom stanju, pa bi trebalo voditi računa o tome da će znatan dio tih naših ljudi prijeći iz kategorije privremenih u kategoriju stalnih emigranata. Po nekim projekcijama taj će dio biti između 20 i 50% naših ljudi, koji privremeno borave u inozemstvu (4 : 49—50). Na taj način migracijska kretanja preko slovenskih granica poprimaju slijedeći oblik: dio slovenskog stanovništva emigrira u industrijsko razvijene zemlje, prije svega u Zapadnu Evropu, a na njihovo mjesto dolaze doseljenici iz jugoslavenskih republika. Po pravilu prvi su obrazovaniji i sa višim kvalifikacijama nego drugi.

Međurepubličke i vanjske migracije višestruko utječu na stanovništvo Slovenije. S pozitivnim saldnom one direktno povećavaju broj slovenskog stanovništva. A isto tako značajan je i indirektan utjecaj migracija na biosocijalnu reprodukciju stanovništva. Pošto su migranti najčešće mlade zrelo stanovništvo, oni direktno uvećavaju fertalni kontingent i tako utječu na broj živorođenih. Iako istraživanja pokazuju da migranti iz visokonatalitetnih područja brzo preuzimaju fertilitetne navike imigracijskog područja, u Sloveniji su pozitivne neto migracije u sedamdesetim godinama zbog strukturnih utjecaja odložile pojavljivanje niskog fertiliteta. To je ujedno skratilo razdoblje u kojem bi slovensko društvo moglo postati svjesno posljedica preniskog fertiliteta.

Ekonomske uzroci i potpuna odsutnost migracijske politike najznačajniji su činioci izloženog stanja na području stalnih migracija u Sloveniji. Činjenica da Slovenija nije vodila gotovo nikakvu migracijsku politiku prouzročila je gotovo potpunu stihijnost migracijskih procesa. Na području međurepubličkih migracija naša republika nije htjela, a na području vanjskih migracija nije mogla voditi planiranu i cjelovitu politiku. Pomanjkanje svjesne društvene intervencije u usmjeravanju migracijskih kretanja, dovelo je u Sloveniji do potpune dominacije ekonomskih činilaca u tom kretanju.

Dominacija ekonomskih činilaca odražavala se u utjecaju privrednog razvoja u Sloveniji, drugim jugoslavenskim republikama i industrijski razvijenim zemljama na migracijske procese. Veoma značajne bile su i neke karakteristike jugoslavenskog privrednog sistema. A kod vanjskih migracija važna je i veoma restriktivna imigracijska politika razvijenih zemalja, o kojoj ćemo više reći u nastavku.

Za Sloveniju i druge jugoslavenske republike do kraja sedamdesetih godina bio je karakterističan relativno brz, iako opadajući i veoma ekstenzivan, privredni razvoj. Taj razvoj u drugim jugoslavenskim republikama u posljednjim godinama nije mogao apsorbirati sav prirodni priraštaj radne snage u radni odnos ili u samostalna zanimanja, pa je ostao jedan velik dio tog priraštaja za emigraciju u Sloveniju, za privremeni rad u inozemstvo i za povećanje broja nezaposlenih. Takav zaključak veoma je uopćen, ali u ovom radu ne možemo ulaziti u problematiku međurepubličkih migracija u Jugoslaviji izvan Slovenije. Istovremeno, u Sloveniji je ekstenzivan privredni razvoj već na početku šezdesetih godina iscrpio rezerve radne snage. Deagrarizacija u Sloveniji u to vrijeme već je dosta podmakla. Barem djelomice, ona se pokazivala i posrednim putem, preko školovanja. Zbog toga nije bilo nekih većih rezervi radne snage u poljoprivredi. Slovenija nije imala ni većeg broja nezaposlenih, ni poslije privredne reforme sredinom šezdesetih, kada je nezaposlenost u svim drugim jugoslavenskim republikama znatno porasla. Ne-

dostatak radne snage od šezdesetih nadalje prouzrokovao je u Sloveniji i sve veći odlazak na privremeni rad u inozemstvu. Zbog svega toga slovenska privreda morala je potražiti radnu snagu u drugim jugoslavenskim republikama a odaziv je bio veći nego što je Slovenija mogla zaposliti. Ujedno, ta je radna snaga dolazila u Sloveniju onako kako to ilustriraju statistički podaci u tablici 1.

Veoma interesantan jest utjecaj jugoslavenskog ekonomskog sistema na doseljavanje radne snage iz drugih jugoslavenskih republika u Sloveniju. Ekonomski sistem destimulirao je veće kretanje kapitala iz razvijenih u manje razvijene sredine u Jugoslaviji. A to se zbivalo i pored institucionaliziranog fonda za brži razvoj nerazvijenih. Prije svega zbog toga što je uplaćivanje u fond imalo obavezno porezni karakter i nije bilo osnovano na obostranom ekonomskom interesu. Subjekti iz razvijenih sredina nisu imali gotovo nikakav utjecaj na upotrebu sredstava fonda, a to je imalo za posljedicu i veoma nisku efikasnost upotrebe tih sredstava. Gotovo isti učinak imale su i institucije udruživanja rada i sredstava. Radna organizacija iz razvijene sredine nije bila motivirana za udruživanje u nerazvijenim sredinama, jer je vrlo brzo izgubila svaki utjecaj na upravljanje svojim sredstvima, a trajni vlasnik tih sredstava ni u kojem slučaju nije mogla da bude. Kako društveni kapital u posljednja dva desetljeća nije imao nikakvu cijenu, a negativne kamatne stope nisu stimulirale nikakvu mobilnost osim obavezne, ekonomski sistem i ekonomska politika sprečavale su kretanje kapitala prema izvorima radne snage. To znači da se radna snaga bez zaposlenja morala kretati prema raspoloživom kapitalu, iz drugih republika u Sloveniju. Ujedno, kronična neinovativnost našega društvenog sektora privrede, rigidnost privredne strukture i nepoželjnost uvođenja kapitalno intenzivnih tehnologija u samoupravni socijalistički sistem sprečavali su slovenskoj privredi prijelazak od radne prema kapitalno intenzivnoj proizvodnji. Nepromijenjenost privredne strukture u Sloveniji pogodovala je upotrebi neškolorane i nisko kvalificirane imigrantske radne snage iz drugih jugoslavenskih republika. Sve što smo naveli bilo je mnogo jače od vještačke skupoće radne snage u sistemu, do koje je dolazilo i pored njene veličine, što bi eventualno moglo motivirati radne organizacije za brže uvođenje kapitalno intenzivnih tehnologija. Vještačka skupoća radne snage u našem sistemu posljedica je sistema davanja za zajedničke društvene potrebe. Prevladavajuća osnovica tih davanja jest osobni dohodak, što relativno poskupljuje radnu snagu u usporedbi s kapitalom. Iz svega što smo rekli jasno je da ekonomski sistem u proteklom razdoblju nije bio pogodan za kvalitetniji i brži ekonomski razvoj Slovenije, pa i drugih krajeva Jugoslavije.

Što se ekonomskih uzroka vanjskih migracija Slovenije tiče, o njima ćemo više govoriti u nastavku našega rada. Sada će biti dovoljno kažemo li da su one prije svega posljedica velike razlike u stupnju ekonomske razvijenosti između Slovenije i razvijenih zemalja Zapadne Evrope.

Privremene ekonomske migracije

Privremene migracije razlikuju se od stalnih po tome što nema promjene mjesta stalnog boravka. To je i jedini pouzdan kriterij po kojemu se one razlikuju. Taj kriterij, međutim, pravi gotovo nesavladive probleme u statističkom praćenju privremenih migracija. U principu možemo govoriti o privremenim međurepubličkim i vanjskim migracijama u Sloveniji. Međutim, opredjeljenje jednih i drugih nije jednako. Privremene međurepubličke migracije jesu one kod kojih migranti ne mijenjaju mjesto svog stalnog boravka, dok su privremene vanjske migracije definirane drukčije. U tu kategoriju

svrstavamo naše radnike na privremenom radu u inozemstvu i članove njihovih obitelji. Jugoslavenska statistika upotrebljava za definiciju privremenosti vrlo jednostavan kriterij — jugoslavenski pasoš. Ako jugoslavenski građani koji borave u inozemstvu zadrže jugoslavenski pasoš pretpostavlja se da će se za stalno vratiti u domovinu poslije kraćega ili dužeg vremena. To vrijedi čak i za one naše migrante, koji su istovremeno prihvatili i državljanstvo zemlje u koju su imigrirali te posjeduju dva pasoša. Takav kriterij privremenosti nije najpogodniji, jer je više rezultat političkog opredjeljenja jugoslavenskog društva, koje želi takavim širokim kriterijem zadržati veza s našim emigrantima što duže vremena, nego što je rezultat stvarnog opredjeljenja migranata. No ipak, taj kriterij nije sasvim proizvoljan, jer je praktički nemoguće u većini slučajeva utvrditi hoće li emigracija definitivno biti privremena ili stalna. I još nešto, i kad se radi o privremenom boravku u inozemstvu naši građani ne mijenjaju mjesto stalnog boravka u domovini.

Po sadržaju, kategorija privremenih vanjskih migracija uopće nije usporediva s privremenim međurepubličkim migracijama. Ako bismo ove druge definirali na jednak način, kao one prve, jedan veliki dio stalnih međurepubličkih migracija morali bismo svrstati među privremene, jer se mnoštvo doseljenika u Sloveniju, koji se u Sloveniji stalno prijavljuju, poslije kraćeg ili dužeg vremena vraća u svoje izvorno područje. Na isti način u kategoriju privremenih međurepubličkih migranata u Sloveniji možemo uvrstiti i neprijavljene doseljenike. U principu mogli bismo govoriti i o iseljenicima, međutim, njih ima mnogo manje. Neprijavljeni doseljenici borave u Sloveniji ilegalno, rade i stanuju »na crno«, najviše kod privatnih zanatlija ili kooperanata. Njihovo zaposlenje sezonskog je karaktera, a veza s izvornim područjem češća (3 : 77). O tim migrantima nemamo gotovo nikakvih statističkih podataka, a ni posebnih istraživačkih projekata. Zbog toga ćemo ih u našem radu ostaviti po strani. Ovdje bismo mogli jedino utvrditi veliku potrebu za posebnim istraživačkim projektom, koji bi anketnom metodom utvrdio osnovne karakteristike tog dijela migracija u Sloveniji. U nastavku ćemo govoriti o privremenim ekonomskim migracijama s inozemstvom.

O »privremenosti« naše ekonomske migracije s inozemstvom već smo raspravljali i utvrdili da ona vremenski gotovo da nije određena. Drugi atribut, koji smo upotrijebili, jest ekonomski. S tim atributom naglasili smo odlučujući utjecaj ekonomskih činilaca pri određivanju te kategorije migracija. Međutim, i o tom atributu mogli bismo diskutirati. Na početku on je gotovo u potpunosti odgovarao činjenicama. Ali, u posljednje vrijeme karakter tih migracija donekle se izmijenio. U prvi plan dolaze migracije članova obitelji. Mnogi se od tih migranata ne zapošljavaju, pa za njih nije opravdano upotrebljavati atribut ekonomski.

Statistički podaci o privremenim ekonomskim migracijama u inozemstvu ni kao cjelina, ni po pojedinim republikama, nisu zadovoljavajući. U principu raspoložemo sa više izvora statističkih podataka. Na jednoj strani imamo naše domaće izvore, a na drugoj izvore zemalja imigracije. Popisi stanovništva i tekuća statistika zapošljavanja u inozemstvu. Zajednice za zapošljavanje najznačajniji su jugoslavenski izvori. Za popisne podatke možemo reći da su, uglavnom, potpuni. Naravno, s ograničenjima o kojima smo već govorili. Njihova najveća slabost jest u tome što se popisi provode svakih deset godina. U našem primjeru raspoložemo podacima popisa stanovništva 1971. i 1981. Tekuća statistika Zajednica za zapošljavanje nepotpuna je, jer je uključivala samo one migrante, koji su migrirali posredovanjem tih ustanova. U našem radu tekuće podatke nećemo koristiti. A nećemo koristiti ni podatke zemalja imigracije, jer su za nas neupotrebljivi. Oni, u pravilu, ne raspolazu s podacima o jugoslavenskim imigrantima po republikama iz kojih su došli.

O popisnim statističkim podacima o privremenim ekonomskim migracijama s inozemstvom treba reći još nešto. Podaci popisa 1971. i 1981. donekle se razlikuju zbog razlika u metodološkim rješenjima. Najznačajnija razlika odnosi se na posebno prikazivanje članova obitelji u posljednjem popisu. Popis iz 1971. poznaje samo jednu kategoriju: osobe koje privremeno borave na radu u inozemstvu, dok najnoviji popis obuhvaća članove njihovih obitelji, koji s njima žive u inozemstvu. Stoga je nemoguće osigurati potpunu usporedivost podataka tih dvaju popisa. Za potrebe našega rada uspoređujemo podatke iz 1971. s brojem osoba koje rade i članova njihovih obitelji koji žive u inozemstvu. To možda i nije najpogodnije rješenje za sve svrhe, međutim, nas zanimaju cjelokupne migracije.

Najelementarnije podatke o privremenim ekonomskim emigracijama iz Slovenije pokazao je za godinu 1971. broj od 48.086 osoba ili 7,2% svih jugoslavenskih radnika na radu u inozemstvu. Deset godina poslije udio Slovenaca među jugoslavenskim migrantima smanjio se na 6,1%, što je iznosilo 53.483 osoba (41.826 radnika i 11.657 članova obitelji). Starosna struktura tih emigranata pokazala je 84% u dobi od 20 do 49 godina, dok je samo 16% bilo mladih ili starijih. U idućem popisu (1981) udio grupe 20—49 godina smanjio se na 69,7%, a udio mladih od 20 godina i starijih od 49 povećao se na 30,3%. Struktura po spolu pokazala je za prvi popis 59,9% muškaraca i 40,1% žena, a za drugi popis 56% muških i 44% žena. Promjene koje pokazuju ti podaci uglavnom su posljedica spajanja obitelji, sve dužeg boravka u inozemstvu i starenja populacije tih ljudi. Zanimljiva je promjena obrazovne strukture naših emigranata. Podijelimo li sve obrazovne kategorije u dvije grupe, u prvu emigrante sa najviše osnovnom školom i u drugu sve one s obrazovanjem višim od osnovne škole, vidimo da je 1971. u prvoj grupi bilo 64,7% i u drugoj grupi 33,1% slovenskih emigranata. Samo deset godina bilo je dovoljno za bitnu promjenu obrazovne strukture. U 1981. prva grupa imala je udio od 49,1%, a druga 50,9%. Ti podaci veoma ilustrativno pokazuju najnepogodniju činjenicu za Sloveniju i za Jugoslaviju, koje gube kvalificiranu i obrazovnu radnu snagu. To je onaj dio radne snage, koji je i njima najviše potreban za brži ekonomski i društveni razvoj. Emigracijske zemlje moraju i te kako voditi računa o činjenici da je jedino školovana radna snaga interesantna za zemlje migracije.

Navedeni osnovni podaci o slovenskim ekonomskim emigrantima pokazuju selektivnost te migracije. Dva posljednja popisa stanovništva omogućavaju detaljniju analizu selektivnosti naše privremene ekonomske emigracije po više obilježja. Za potrebe našeg rada izabrali smo selektivnost po starosti, spolu, obrazovanju i nacionalnosti. Kod nekih drugih obilježja, za koje isto tako postoje podaci u oba popisa, nemoguće je otkloniti probleme vezane za upotrebu različitih klasifikacija (npr. djelatnost) ili neke druge statističke probleme, pa smo ih zbog toga izostavili iz analize.

Selektivnost slovenske privremene ekonomske emigracije analizirat ćemo s pomoću indeksa selektivnosti.¹ Taj je indeks veoma pogodan indikator za

$$IS = \frac{\frac{M_i}{M} - \frac{N_i}{N}}{\frac{N_i}{N}} \times 100, \text{ kod čega je:}$$

M_1, M_2, \dots, M_n distribucija migranata prema razredima pojedinog obilježja i
 N_1, N_2, \dots, N_n distribucija nemigranata prema razredima pojedinog obilježja.

$$M = \sum_{i=1}^n M_i; N = \sum_{i=1}^n N_i$$

analizu razlika u strukturama migrantskoga i nemigrantskoga stanovništva. U principu moguća je usporedba na primjeni emigracijskih i imigracijskih područja. Konstrukcija indeksa bazirana je na usporedbi udjela pojedinog razreda određenog obilježja u svem migrantskom i nemigrantskom stanovništvu, a izražava se u postocima. Na taj način indeks izražava za koliko je postotka udio nekog razreda određenog obilježja veći ili manji u populaciji migranata nego u populaciji nemigrantskog stanovništva.

Indeksi selektivnosti, izračunani po federalnim jedinicama Jugoslavije, iznosili su u Sloveniji —15,4 u 1971. i —28,2 u 1981. Drugim riječima, udio slovenskih emigranata među svim jugoslavenskim emigrantima u 1971. bio je 15,4% manji nego udio slovenskog nemigrantskog stanovništva u jugoslavenskom neemigrantskom stanovništvu. Do 1981. zaostajanje udjela slovenskih emigranata za udjelom neemigrantskog stanovništva u jugoslavenskom totalu povećalo se na 28,2%. Takvo kretanje indeksa možemo objasniti širenjem vala ekonomske emigracije od sjevero-zapadnih prema jugo-istočnim dijelovima zemlje u šezdesetim i sedamdesetim godinama.

Selektivnost slovenske ekonomske emigracije prema starosti prikazat ćemo po nejednako širokim starosnim razredima do 20, 20—24, 25—34, 35—49, 50—64 i 65 godina i više. Nejednake širine razreda nisu se mogle izuzeći zbog obrade podataka u statističkoj službi. Tablica 2 prikazuje podatke za 1971. i 1981.

Tablica 2

Indeksi selektivnosti privremene ekonomske emigracije u SR Sloveniji prema starosti u 1971. i 1981.

Starost	Godina	
	1971 (%)	1981 (%)
do 20	—42,7	—67,5
20—24	—55,0	233,7
25—34	90,7	166,6
35—49	24,5	2,9
50—64	—47,3	—69,6
65 +	—91,2	—91,1

Izvor: SB-679, RR-307 i SL-88

Rezultati koje prikazuje tablica 2 sasvim su očekivani za 1971. Indeksi selektivnosti pozitivni su u starosnim grupama od 20 do 49 godina i negativni u ostala tri starosna razreda.

U starosnim razredima s pozitivnim indeksima ljudi natprosječno odlaze na privremeni rad u inozemstvo. U 1971. bilo je najviše onih između 20. i 34. godine starosti. Znači, onih u najvitalnijoj dobi života. Nešto više iznenađuju rezultati za 1981. U pojedinim starosnim grupama predznaci su jednaki kao u 1971, s izuzetkom grupe između 20. i 24. godine. Promjena indeksa u toj grupi gotovo je nevjerojatna: od 233,7 na —55,0 u desetogodišnjem razdoblju. Međutim, lako je to objasniti, jer je najdirektnija posljedica zaustavljanja procesa emigracije poslije energetske krize u prvoj polovini sedamdesetih godina. Novi radnici nisu više odlazili na rad u inozemstvo, a stari se nisu vraćali u očekivanom opsegu. Došlo je zbog toga do starenja populacije slovenskih ekonomskih emigranata što pokazuje naročito povećanje indeksa u grupi 35—

—49 godina i sniženje negativne vrijednosti u grupi 50—64 godina. Do sniženja negativne vrijednosti došlo je i u grupi do 20 godina starosti, što je prije svega posljedica emigracije djece u procesu sjedinjavanja obitelji.

Pri izračunavanju indeksa selektivnosti po spolu u maloj smo dilemi, koja proizlazi iz razlika između ekonomske aktivnosti muškaraca i žena. Za godinu 1971. vjerojatno bi bilo prihvatljivije uključiti indeks nemigrantskoga aktivnog stanovništva, jer ekonomski emigranti proizlaze prije svega iz aktivnog stanovništva. Međutim, većim uključivanjem članova obitelji u migracije, došlo je do promjene u 1981. pa smo odlučili uključiti u izračunavanje cjelokupno nemigrantsko stanovništvo. Na taj način indeksi selektivnosti bili su 24,5 za muškarce i —22,7 za žene u 1971. a 15,9 za muškarce i —14,9 za žene u 1980. I pored procesa udruživanja obitelji u 1981. muškarci su bili još uvijek znatno više uključeni u privremene ekonomske emigracije u Sloveniji nego žene.

S problemom usporedivosti indeksa selektivnosti između 1971. i 1981. susrećemo se i kad se radi o obrazovanju. Gotovo je nevjerojatno kako statistička služba može obraditi podatke za 1971. za 10 i više godina staro migrantsko stanovništvo a za 1981. za 15 i više godina staro migrantsko stanovništvo prema školskoj spremi. Zbog različite obrade indeksi nisu u potpunosti usporedivi, međutim, po našem mišljenju utjecaj navedene razlike nije od bitne važnosti. On zacijelo ne utječe na predznak kod pojedinih indeksa. Indekse selektivnosti prema obrazovnim grupama za slovensku privremenu ekonomsku emigraciju prikazuje tablica 2.

Tablica 3

Indeksi selektivnosti privremene ekonomske emigracije iz SR Slovenije prema obrazovanju u 1971. i 1981.

Obrazovanje	U %	
	Godina	
	1971	1981
Bez obrazovanja i		
1—3 razreda osnovne škole	—75,4	—51,4
4—7 razreda osnovne škole	10,5	—31,8
Osnovna škola	—18,7	2,5
Škole za KV i VKV radnike	72,2	22,1
Gimnazija	—47,6	—58,1
Srednje stručne škole	—30,0	—44,1
Fakulteti, više i visoke škole	—40,0	—37,9

Izvor: SB-679, RR-307, SL-76 i SL-88.

Indeksi selektivnosti emigranata prema obrazovanju pokazuju između dva popisa najveću promjenu onih od 4. do 7. razreda osnovne škole i onih u potpunoj osnovnoj školi. Ljudi s nepotpunom osnovnom školom u 1971. bili su natprosječno uključeni u migracije, a deset godina kasnije vrijednost indeksa u tom razredu duboko je negativna. Obrnuta promjena dogodila se u razredu s osnovnoškolskim obrazovanjem. Promjena u razredu s nepotpunom osnovnom školom pokazuje da inozemstvo ne prihvaća imigrante sa vrlo niskim obrazovanjem. To znači da se u međuvremenu u Jugoslaviju i Sloveniju vratio mnogo veći dio neškolovanih radnika nego školovanih. Ali za slovensku emigraciju najznačajnija je selektivnost, koju pokazuju grupe škola za KV

i VKV radnike. U toj grupi indeksi su pozitivni u obje godine, iako se vrijednost od 1971. do 1981. znatno smanjila. Indeks pokazuje da slovenski KV i VKV radnici natprosječno sudjeluju u privremenom radu u inozemstvu. Na njihova ispražnjena radna mjesta u šezdesetim i sedamdesetim godinama u slovenskoj privredi dolazili su nekvalificirani radnici iz drugih jugoslavenskih federalnih jedinica, koje je slovenska privreda na brzinu kvalificirala. Rezultat nije mogao biti drukčiji nego negativan za produktivnost rada!

Na kraju pogledajmo još selektivnost prema nacionalnoj pripadnosti. Ona će nama pokazati koliko pripadnici neslovenskih nacionalnosti, koji su pretežno imigrirali u Sloveniju, sudjeluju u emigraciji u inozemstvo. Podatke prikazuje tablica 4.

Tablica 4

Indeksi selektivnosti privremene ekonomske emigracije iz SR Slovenije prema nacionalnoj pripadnosti u 1971. i 1981.

Nacionalnost	U %	
	Godina	
	1971	1981
Crnogorci	-54,5	-50,0
Hrvati	- 7,7	6,9
Makedonci	-11,1	-50,0
Slovinci	- 0,3	-13,0
Srbi	-46,7	-60,7
Muslimani	-63,1	-71,4
Albanci	-57,1	0
Mađžari	230,2	160,0
Jugoslaveni ²	-33,3	-14,3

Izvor: SB-679, RR-307, SL-76 i SL-88.

U tablici 4 uključili smo samo izabrane nacionalnosti, prije svega one kojih u Sloveniji ima u većem broju. Na osnovi tablice možemo zaključiti da se pripadnici nacionalnosti koji se u Sloveniju doseljavaju uključuju u emigraciju ispod prosjeka. Izuzetak čine jedino Hrvati u 1981. Isto je tako interesantan visok indeks Mađžara, koji žive u jednom dijelu Slovenije autohtono. Njihov indeks posljedica je pogranične i nerazvijene regije u kojoj oni žive, i koji zbog njezina agrarnog značaja, u većem broju odlaze na rad u inozemstvo. Kod samih Slovenaca u 1971. gotovo da nije bilo selekcije prema nacionalnoj pripadnosti, međutim, do 1981. trendovi su se nešto promijenili, pa Slovenci sudjeluju u emigraciji ispod prosjeka svoje republike.

Interesantno pitanje vezano za privremenu emigraciju jest pitanje vraćanja u domovinu. Popis 1981. uključivao je i to pitanje. Do godine 1981. u Sloveniju se vratilo 26.190 radnika, koji su kraće ili duže vrijeme boravili na radu u inozemstvu od druge polovine šezdesetih godina. Taj podatak navodimo ovdje samo informativno. Neki metodološki problemi i nedovoljna obrađenost podataka o povratnicima onemogućavaju nam detaljniju analizu procesa vraćanja.

² Prema metodologiji jugoslavenskih popisa stanovništva, oni koji izjavljuju da se Jugoslaveni svrstavaju među nacionalno nepredijeljene.

Pogledajmo koji su bili osnovni ekonomski uzroci za intenzivno uključivanje ljudi iz Slovenije u privredni rad u inozemstvu. Ti se uzroci u Sloveniji bitno ne razlikuju od uzroka koji prevladavaju u svim emigracijskim zemljama. Kao poseban uzrok mogli bismo izdvojiti blizinu i možda kulturnu sličnost sa zemljama imigracije. Među općim ekonomskim uzrocima izdvojiti ćemo najvažnije, ne tvrdeći da smo ih sve obuhvatili. Ekonomске uzroke emigracije moramo tražiti u imigracijskim i u emigracijskim zemljama, na što ukazuje i »push — pull« teorija migracija. U imigracijskim zemljama veoma važni uzroci jesu: nekoliko puta veća zarada, veća mogućnost štednje za kuću, stan ili druga trajna potrošna dobra, rad u bolje organiziranoj sredini, veće mogućnosti napredovanja u struci, bolje vrednovanje stručnog rada, kvalitetnije zadovoljavanje materijalnih i nekih nematerijalnih potreba, bolji životni standard, za mnoge radnike prijelaz iz manje produktivne poljoprivrede u produktivnije nepoljoprivredne djelatnosti, izuzetno velika potražnja radne snage u šezdesetim i na početku sedamdesetih godina itd. Za emigracijske zemlje značajni uzroci jesu slaba zarada, nemogućnost nabave stana i drugih trajnih potrošnih dobara, slaba organizacija rada i teži radni uvjeti, slabe mogućnosti napredovanja u struci i na poslu, upletanje nestručnih, političkih i drugih faktora u stručne i druge poslove i probleme poduzeća, agrarna prenaseljenost i otkrivena gradska nezaposlenost, što je bilo djelomično prisutno i u Sloveniji u šezdesetim godinama itd.

Gore navedeni i drugi ekonomski uzroci doveli su do velikog odlaska naših radnika na Zapad. Međutim, poslije energetske krize u prvoj polovini sedamdesetih godina, kada je došlo do zaustavljanja emigracije, promijenili su se i spomenuti uzroci. Do promjena je došlo gotovo isključivo zbog ekonomskih promjena u zemljama imigracije. U ove promjene ovdje ne možemo ulaziti.

Spomenimo samo jednu veoma važnu činjenicu — uvođenje izuzetno restriktivne imigracijske politike u zemljama imigracije. Osnovni cilj te politike bio je zaustavljanje dalje imigracije, postepeno uključivanje obrazovnijeg i bolje kvalificiranog dijela postojeće imigrantske populacije u novu sredinu, po mogućnosti i sa asimilacijskim težnjama, i postepen povratak onog dijela imigrantske populacije, koja je neobrazovana, nekvalificirana i nesprema za uključivanje i asimilaciju u imigrantsko društvo. Kao što smo vidjeli, i naši slovenski podaci pokazuju efikasnost imigracijske politike, koju su vodile zemlje imigracije u posljednjoj dekadi i pol.

Potencijalne emigracijske zemlje, a među njima i Jugoslavija i Slovenija, treba ubuduće da vode računa još o jednoj činjenici. Naime, o vrlo izuzetnim demografskim kretanjima u Evropi u posljednje vrijeme. Evropa se nalazi pred demografskim pražnjenjem, do kojeg će dovesti prenikak natalitet i prekomjerno starenje stanovništva (1). Nekoliko većih evropskih zemalja već se susreće s problemima depopulacije. Nastavak sadašnjih trendova brzo će dovesti do većih nestašica radne snage u razvijenim evropskim zemljama. U tom slučaju ove će zemlje promijeniti imigracijsku politiku i opet otvoriti granice. Za Jugoslaviju i Sloveniju to bi značilo egodus ljudi, prije svega onih obrazovnijih i sa višim kvalifikacijama. Toj opasnosti moguće se suprotstaviti samo bržim ekonomskim i društvenim razvitkom, kojim bi naša zemlja smanjila jaz što je dijeli od razvijenih evropskih zemalja.

Zaključak

Od sredine pedesetih godina pa nadalje Slovenija je gubila znatan dio svoga ljudskog potencijala u trajnim i privremenim emigracijama u industrijski razvijene zemlje. Doduše, stalne emigracije nisu bile brojčano velike, međutim, tokovi naizgled privremene emigracije poprimili su nepovoljni pravac. Poslije energetske krize u sedamdesetim godinama i zaustavljanja emigracije, sve više naših privremenih emigranata prelazi među trajne emigrante. Taj je proces intenzivniji među obrazovanim i kvalificiranim emigrantima nego među onim s nižim obrazovanjem i bez kvalifikacija. Slovenija na taj način gubi veliki dio ljudskog kapitala, koji je uložila u ljude koji odlaze u inozemstvo.

Istovremeno, u cijelom proučavanom razdoblju u Sloveniju dolaze doseljenici iz drugih krajeva Jugoslavije. Pozitivna neto imigracija iz drugih federalnih jedinica od početka šezdesetih godina veća je nego negativan saldo s inozemstvom. Na taj način Slovenija je postala imigracijsko područje. Najviše doseljenika dolazilo je iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Ovi imigranti barem djelomično preuzimaju radna mjesta onih koji su iz Slovenije emigrirali.

Pa ipak, takva kretanja za Sloveniju nisu bila pozitivna. Poznata je činjenica o nezadovoljavajućoj obrazovnoj strukturi stanovništva u našoj republici. Od drugih republika naša obrazovna struktura najviše se razlikuje po većem opsegu kvalificirane radne snage, koja je rezultat duže industrijske tradicije u Sloveniji. Riječ je prije svega o ljudima sa školama za KV i VKV radnike. Kod školovane radne snage, od srednje škole pa nadalje, razlike su manje. U pogledu najvišeg obrazovnog nivoa često druge republike imaju bolju strukturu nego Slovenija. Ovdje, naravno, ne možemo ulaziti u pitanja kakvoće obrazovanja u pojedinim sredinama. Na taj način, kao što smo vidjeli, emigracija smanjuje ili poništava onu prednost koju je Slovenija stekla prije početka industrijalizacije.

Na ispražnjena mjesta kvalificiranih industrijskih radnika u Sloveniji dolazila je nekvalificirana radna snaga. »Modalni« tip radnika doseljenika iz drugih jugoslavenskih republika bio je radnik »uskog profila«, neobučeni i nepriviknuti na rad u industrijskoj sredini (3 : 76). Mežnarićeva istovremeno govori o maloj razlici između obrazovne strukture doseljenika iz drugih republika i slovenskog stanovništva. To je djelomično točno, zbog nepogodne niske obrazovne strukture u Sloveniji, iako je Mežnarićevoj promakla bitna razlika u udjelima industrijskih kvalificiranih radnika. I baš su na toj točki emigracija i imigracija za Sloveniju najštetnije.

Struktura privrede u Sloveniji u proučavanom razdoblju vrlo se slabo i sporo mijenjala. Neodgovarajući ekonomski sistem i nepogodna ekonomska politika sprečavali su tok kapitala iz razvijenijih ka radnoj snazi u nerazvijene jugoslavenske sredine, pa je bilo normalno što je radna snaga zbog agrarne prenaseljenosti i nezaposlenosti dolazila u Sloveniju. Praktički neograničen dolazak potencijalnih imigranata u Sloveniju dodatno su sprečavale bržu strukturnu transformaciju privrede u njoj. Jugoslavija se na kraju 1988. nalazi pred novom privrednom reformom, i time pred dubokim promjenama privrednog sistema. Nadamo se da će biti usvojene promjene pogodno za veću mobilnost kapitala iz razvijenih u manje razvijene sredine. Takva mobilnost, istovremeno, sprečavala bi prekomjerne imigracije nekvalificirane radne snage u Sloveniju.

Slovenija dosad praktički nije vodila nikakve migracijske politike. Prema međurepubličkim migracijama nije htjela, dok prema vanjskim migracijama nije mogla. I ta činjenice pridonosila je negativnim tokovima migracijskih procesa u našoj republici. Slovenija treba migracijsku politiku. S jedne strane, ta bi politika sprečavala prekomjerno doseljavanje nekvalificirane radne snage iz drugih jugoslavenskih federalnih jedinica; s druge strane, zaustavljala bi gubljenje vlastite kvalificirane radne snage i najboljih stručnjaka. Perspektive skorog donošenja takve politike u našoj republici nisu najpovoljnije. U najnovije vrijeme pojavljuju se prve stidljive rasprave o tim pitanjima u javnosti. To pokazuje koliko principijelnih i bitnih pitanja u vođenju migracijske politike u Jugoslaviji nije riješeno. Stoga s pravom možemo tvrditi kako je do donošenja cjelovite migracijske politike u Sloveniji i u drugim jugoslavenskim republikama još veoma dug put.

LITERATURA I IZVORI:

1. Macura, M., Malačić, J. (1987) Population Prospects for Europe. *Plenaries. European Population Conference 1987, IUSSP, EAPS, FINNCO, Helsinki 1987, IUSSP, EAPS, FINNCO, Helsinki 1987*. Str. 1—45.
2. Malačić, J. (1983) Reprodukcijska stanovništva Slovenije posle demografske tranzicije. *Stanovništvo*, 17—19, Str. 1—4.
3. Mežnarič, S. (1986) »BOSANCI«. *A kuda idu Slovenci nedeljom?* Ljubljana: Krt, 230. str.
4. Mulina, T., Macura, M., Rašević, M. (1981) *Stanovništvo i zaposlenost u dugoročnom razvoju Jugoslavije*. Ekonomski institut, Beograd, 138. str.
5. Savezni zavod za statistiku (1971) Lica na privremenom radu u inostranstvu. *Statistički bilten — 679*. Beograd, 187 str.
6. Savezni zavod za statistiku (1987) *Statistički godišnjak Jugoslavije 1987*. Beograd, 800 str.
7. Zavod za statistiku SR Slovenije (1983) Popis 1981, Prebivalstvo na začasnom delu v tujini. *Rezultati raziskovanj-307*. Ljubljana, 158 str.
8. Zavod za statistiku SR Slovenije (1988) *Statistični letopis SR Slovenije 1988*. Ljubljana, 659 str.

INTER-REPUBLIC AND EXTERNAL MIGRATION IN SLOVENIA FROM THE MID 1850s — ECONOMIC CAUSES AND EFFECTS

SUMMARY

On the basis of registers of population and the latest census figures, the author examines permanent and temporary inter-republic and external migrations in Slovenia from the middle of the fifties onwards. Analysis of the economic causes and effects of these Slovenian migrations shows a negative trend for the economy and the society in general. In the entire period Slovenia has lost its human potential in permanent and temporary migrations abroad, while immigrants from other Yugoslav republics and provinces came to fill the vacated work places. Mainly qualified industrial workers have left the country, whereas unqualified labour from agricultural areas has arrived. Such migration flows are the result of differences in the level of economic development between emigration and immigration areas, as well as of the unfavourable economic system and economic policies in Yugoslavia. The Yugoslav economic system prevented all mobility of capital, except in compulsory instances, so that it inevitably came to greater movements of labour to the working places (of capital).